

Kaivosbuumin loppusoitto – Taidetta Talvivaarasta

TONI EEROLA

Ympäristöön tavalla tai toisella liittyvää taidetta kutsutaan ympäristötaiteeksi. Usein ympäristötaide ei pelkästään kuvaile luontoa tai siihen liittyviä abstraktioita, vaan ottaa kantaa esimerkiksi saastumiseen ja teknologisiin riskeihin, joita ihmisen toiminta ja elämäntapamme tuottavat. Ympäristötaiteen asenne onkin usein kriittinen. Törmäsin kaivoskriittiseen ympäristötaiteeseen Suomessa ensimmäisen kerran uraanikiistan aikana vuosina 2006–2008. Kuvanveistäjä Pessi Mannerilla oli uraanin vastainen näyttely urania vastustavan liikkeen tapaamisessa Kolilla vuonna 2007. Manner oli hakanut uraanin etsintää vastustavan ympäristötaiteoksen myös Kuusamon Naatikkavaaran huipun kvartsiittiin, lähelle Namura Finland Oy:n Kouvervaaran valtausta Kuusamossa (ks. Eerola 2010).

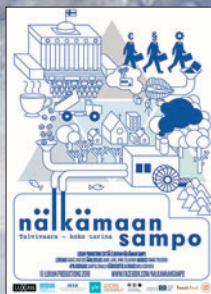
Uraanikiistan jälkeen Talvivaara ja kaivokset ovat olleet enemmän ja eri tavalla esillä medioissa kuin alun perin on ollut tarkoitus. Talvivaara on inspiroinut lukuisia tutkijoita ja toimittajia – mutta myös taiteilijoita. Kiinnitin huomioni tähän viime keväänä Kaivos-risosromaanin, Jättiläinen-elokuvan sekä Talvivaaran miehet ja Nälkämaan Sampo -dokumenttien ilmestyttyä. Huomasin kuitenkin, ettei Talvivaaran inspiroima taide rajoittunut

näihin, vaan Talvivaara-teemaisia taideteoksia on toteutettu jo jonkin aikaa ja niitä tulee koko ajan lisää. On kyse melko ainutlaatuisesta ilmiöstä.

Taiteilijat ovat kuin yhteiskunnan herkkiä tuntosarvia, jotka reagoivat voimakkaasti ja näkyvästi erilaisiin tapahtumiin ja virtauksiin. Talvivaara onkin inspiroinut lyhyessä ajassa lukuisia teoksia musiikissa, kirjallisuudessa, teatterissa, tanssitaiteessa, elokuvissa, dokumenteissa, valokuvissa, installaatioina ja maalauksina. Tässä käsitellään muutamia poimintoja vuosien varrelta ilmiöstä jota voidaan kutsua ”Talvivaara-taiteeksi”. Tarkemmin kommentoidaan kuitenkin romaaneja ja elokuvia.

Talvivaara-taide

Maija Keräsen ja Aki Koskisen maalaukset *Talvivaara* ja *nro. 13* käsittelevät Talvivaaraa (Sisustajankauppa Oksanen 2012, Pahajoki 2012), Jari Arffmanin *BART (Business Art) –Talvivaara* -valokuvakokonaisuus esittelee Talvivaaran kaivosalueella otettuja miljöövalokuvia (Yle Uutiset 2013), Kainuulainen esittävän taiteen kollektiivi Vaara teki dokumentti-teatteriesityksen Talvivaarasta (Happo 2014), Kajaani Tanssii, Uudet tanssit -koreografiakatselmuksessa parhaimmaksi palkittiin Sonja Packalénin koreografia *Talvivaara* (Kajaanin

kaupunki 2016), kun taas taiteilija Taina Riikonen käsitteli suomalaisten luontosuhdetta Meilahden Galleria Akusmatassa, missä esillä oli mm. saastunutta maata Talvivaarasta (Frilander 2016). Musiikillisesta annista ovat puolestaan huolehtineet lukuisat muusikot *Pub-taiden vesien puolesta* -kokoelmalevyllään.

Tunnetuimmat Talvivaara-teokset ovat kuitenkin elokuva *Jättiläinen*, dokumentit *Talvivaaran miehet* ja *Nälkämaan Sampo* sekä rikosromaanit *Kaivos*, jotka esitellään tässä lyhyesti. TV1 aloitti hiljattain myös sarjan *Korpelan kujanjuoksu*, jossa käsitellään ”kaivosbisnestä” paikallisten näkökulmasta.

Jättiläinen

Jättiläinen on fiktiivinen mutta tositarinaan perustuva elokuva, joka kertoo urallaan nousevan valtion virkamiehen taipaleesta kaivosta valvovana viranomaisena. Samalla seurataan Talvivaaran kaivoksen tarinaa. Kaikille tutun alkuvaiheen ”hypetyksen” jälkeen kaivoksella alkaa esiintyä erilaisia ympäristöongelmia, ja virkamies alkaa epäillä kaivosyhtiön toimia, kun alan tutkimuslaitoksen tutkija vuotaa tietoa hänelle. Uraani ja sen väitetty pimittäminen nostetaan pääosaan. Elokuva on kerronnaltaan sujuva, ja näyttelijät tekevät erinomaista työtä.

Dokumentit

Dokumenttielokuva *Talvivaaran miehet* kuvaa kaivoksella työskentelevien arkea, kun taas *Nälkämaan Sampo* keskittyy päättäjiin, viranomaisiin sekä kaivosta vastustaviin aktivisteihin. Nälkämaan Sammon tekijät ovat kunnostautuneet aikaisemmin mm. kuvaamalla Stora Enson ongelmia Kiinassa sekä Talvivaaran

vangit -kirjan toisena kirjoittajana. He ovat olleet kuvaamassa mm. monia kaivosalan tapahtumia, joista Nälkämaan Sampoon on valittu ”helmiä”. Dokumentaristien agenda on selkeän kaivoskriittinen. Samaa lajityyppiä edustavat tekeillä olevat *Stop Talvivaara* -liikkeen Hannu Hyvösen dokumentit *Turning point – Stalkers in Talvivaara mining zones* ja *Vedenjakaja*.

Rikosromaanit

Kaivos on Antti Tuomaisen (2015) rikosromaanin, jonka tarina pyörii erään Talvivaaraa muistuttavan suomalaisen kaivoksen ympärillä. Tarinan rikokset liittyvät kaivoksen omistajuuteen ja sen ympäristörikkeisiin. Kuten dekkariin sopiikin, ruumiita tulee sivukaupalla ja ammattimaisesti. Kaivos alkaa kiinnostaa romaanin päähenkilöä, joka on tutkiva journalisti. Kirjan murhaajalla on yllättävä side päähenkilöön.

Kirjaan on koottu kaikki kaivoskriittiset väittämät, jotka on upotettu henkilöhahmojen mietteisiin ja dialogeihin. Kaikkein raflaavimman ja kliseisimmän kaivoskriittisen puheenvuoron antaa kuitenkin – yllätys, yllätys – kaivoksen omistava vuorineuvos.

Muita hiljattain julkaistuja kaivosaiheisia rikosromaneja ovat Milla Ollikaisen *Pirunkuru* sekä Sebastian Lindellin *Rajatapaus*.

Loppukommentti

Taiteilijoiden inspiroiduttua ympäristökiistasta voidaan sanoa, että jonkinlainen merkittävä kynnys ylittyy. Toisin sanoen ympäristökiista saavuttaa sellaisen huomiotason, jossa taiteilijan on suorastaan pakko ottaa siihen kantaa taiteellaan. Talvivaara on kieltämättä kaivos-

kiistan avaintapahtuma, johon taiteilijat ovat tarttuneet. Jo aiemmin Talvivaaran uutisointi siirtyi taloussivuilta rikosuutisiin, mutta elokuvalla, dokumenteilla ja rikosromaaneilla Talvivaara onnistui murtautumaan teknis-ympäristöpoliittisesta kaivoskeskustelusta myös populaarikulttuuriin.

Mutta sen sijaan, että kaivosyhtiö olisi toiminut mesenaattina taidetta tukien, siitä tulikin sen kriittinen teema. Kun tämä yhdistetään kaivostoiminnan hiipumiseen, tätä voidaan pitää merkinä, jota kutsun ainakin tällä erää kaivosbuumin loppusoihtoksi. Talvivaarasta tulikin sekä kaivosbuumin alkuhypetyksen että sen loppusoihton pettymyksen symboli ja ruumiillistuma Suomessa. Taide pyrkii hyödyntämään tätä enemmän tai vähemmän, jopa opportunistisestikin.

Kaivosbuumin lopputuloksena meillä on joitakin uusia toiminnassa olevia kaivoksia, toistaiseksi suljettuja kaivoksia, valtion tuella ylläpidetty kaivos, konkurssiin menneitä kaivosyrityksiä, työttömiä kaivosammattilaisia ja roppakaupalla taidetta.

Talvivaara jättäneen pysyvämpiä merkkejä suomalaisen mielenmaisemaan ja ympäristökeskusteluun kuin yksikään muu kaivoshanke. Sen merkittävyys vertautuu suomalaisessa ympäristökeskustelun historiassa luultavasti pahimpiin ympäristöongelmiin 1960–1970-luvuilla. *Lieveslammen Liisa* on populaarimusiikkimme klassikko. Voidaan myös keskustella siitä, muodostaako kaivoskiista taiteineen uuden suomalaisen ympäristöprotestin aallon (ks. Eerola 2015). Tätä ja Talvivaara-taiteen merkitystä kaivoskeskustelussa pystytään kuitenkin arvioimaan kunnolla vasta jonkin ajan kuluttua.

TONI EEROLA
Tammihaantie 2 A 10
02940 Espoo
toni_eerola@hotmail.com

Kirjoittaja on kaivoskeskustelua seuraava geologi.

Kirjallisuus

- Eerola, T., 2010. Kouvervaaran ”uraanikaivoshankkeen” sosiaaliset vaikutukset Kuusamossa: Haittaavatko uraanin etsintä ja uraanikaivokset matkailua ja kuntien imagoa? *Geologi* 62:208–222.
- Eerola, T., 2015. Kansalaisaktiivisuuden kehitys ja sen vaikutus kaivosyritysten toimintaan Suomessa. Teoksessa: Kivinen, M. ja Aumo, R. (toim.), *Kaivostointiminta ja malminetsintä Suomessa: teollisen arvoverkon tukijalasta kansainvälisen verkostoyhteiskunnan osaksi*. Geologian tutkimuskeskus, Tutkimusraportti 221, 39–52.
- Frilander, A. 2016. Suomalaisen luontosuhde on myytti, sanoo taiteilija, jonka näyttelyssä on Talvivaaran saastunutta maata – sekä roskien ja Juha Sipilän ääntä. *Helsingin Sanomat* 19.5.2016. <http://www.hs.fi/kulttuuri/a1463623263678> [13.9.2016]
- Happo, L., 2014. Vaara Kainuussa. *Voima* 3.4.2014. <http://uusi.voima.fi/artikkeli/2014/vaara-kainuussa> [13.9.2016]
- Kajaanin kaupunki, 2016. Kajaanin Uudet tanssit pääpalkinto meni Kajaaniin teokselle Talvivaara. <http://www.kajaani.fi/fi/tiedote/kajaanin-uudet-tanssit-paapalkinto-meni-kajaaniin-teokselle-talvivaara> [13.9.2016]
- Pahajoki, J., 2012. Aki Koskisen taide tutkii luonnon ja kulttuurin suhdetta. *Rautalampi-lehti* 14.12.2014. <http://www.rautalampilehti.fi/uutiset/rautalampi/aki-koskisen-taide-tutkii-luonnon-ja-kulttuurin-suhdetta> [13.9.2016]
- Sisustajankauppa Oksanen, 2012. Maija Keränen: Maa-laamisen riemusta. <http://www.oksasenliike.com/menneet.html> [13.9.2016]
- Tuomainen, A., 2015. *Kaivos*. Like, Helsinki, 325 s.
- Yle-Uutiset, 2013. Talvivaara on kuin jättimäinen Hollywoodin lavaste. http://yle.fi/uutiset/talvivaara_on_kuin_jattimainen_hollywoodin_lavaste/6853074 [13.9.2016]